

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
кафедра загальної та практичної психології

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ КРЕАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ»**

Виконала: студентка 2 курсу
групи Ps1-M20z
спеціальності 053 Психологія
за освітньо-професійною
програмою Психологія

Псюк Ольга Тарасівна

Керівник:

Сімко Руслан Теодорович,
кандидат психологічних наук, старший
викладач кафедри загальної та
практичної психології

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ	10
1.1 Генезис дослідження креативності у сучасній психологічній науці.....	10
1.2. Співвідношення компетентності та компетенцій студентів.....	23
Висновки до 1 розділу.....	33
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ	36
2.1. Ознаки та структура креативної компетентності студентів.....	36
2.2. Критерії, показники та рівні креативної компетентності студентів.....	42
2.3. Система психологічних детермінант креативної компетентності студентів.....	54
Висновки до 2 розділу.....	63
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ	65
3.1. Програма та методики емпіричного дослідження.....	65
3.2. Порівняльний аналіз психологічних детермінант креативної компетентності студентів.....	74
Висновки до 3 розділу.....	89
ВИСНОВКИ	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	93

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Аналіз сучасної практики вищої освіти показує, що творчій підхід поступається місцем зайвої бюрократизації, копіювання зарубіжних напрацювань, формалізованим оцінками результатів професійної підготовки майбутніх фахівців. Не належному рівні розробляється система соціально-психологічного забезпечення та конкретних продуктивних технологій формування компетентностей та компетенцій.

В результаті проведеного дослідження виявлено суперечності між:

- об'єктивними вимогами довгострокового соціально-економічного розвитку українського суспільства та інертністю, низькою творчою активністю фахівців;

- здійсненням численних реформацій, інновацій, модернізацій, новітніх стандартизацій в освіті та зниженням рівня творчої готовності фахівців до професійної діяльності в соціально-економічних умовах і нестандартних ситуаціях, які швидко змінюються;

- адміністративним впровадженням компетентнісного підходу у вищій освіті з опорою на міжнародний досвід за формальними показниками фінансових критеріїв оцінки цілей процесу і результату професійної підготовки студентів та ігноруванням досягнень вітчизняної науки і практики;

- декларуванням пріоритетної орієнтації системи вищої освіти на компетентнісну модель професійної підготовки студентів і недостатньою розробленістю концептуальних, методичних та технологічних підстав науково достовірної оцінки результатів формування базових компетентностей, компетенцій і метапрофесіональних якостей особистості;

- соціальним запитом на науково-практичну розробку комплексних програм формування креативної компетентності у студентів і недосконалістю понятійного апарату, відсутністю загальновизнаної структури креативної компетентності, її показників, рівнів і вимірювальних процедур.

Наукове осмислення компетентнісної парадигми в сучасних

дослідженнях дозволило виділити наступні види компетентності: професійна (В. Аітов, В. Берека, А. Галас, Т. Ігоніна, Л. Мітіна, Н. Суворова, Л. Шиленко), комунікативна (Л. Бистрякова, Н. Валєєва, Н. Копилова, О. Тодорова), акмеологічна (Д. Баннікова, А. Фоміних), екологічна (Є. Базаров, С. Мудрак, У. Рогожина), дослідницька (У. Лопатіна), експертна (Г. Успенська), соціальна (Г. Марасанов, О.Н. Мачехін, Н.А. Рототаєва), соціально-психологічна (М. Чаленко), інноваційна (Л. Подимова), поліетнічна (М. Манойлова), рефлексивна (О. Гулєєва), творча (А. Тутолмін) та креативна (І. Брякова, Т. Бугайчук, С. Янбих).

Вивчено формування професійно-творчих (Н. Пахтусова), професійних (Є. Кірєєва), мовних (А. Кузнецов, Т. Макарова, Н. Озерова), здоров'язберігаючих (А. Кардашевський), базових педагогічних (О. Ядришнікова, С. Кривсун), соціально-особистісних (Є. Войлокова) компетенцій в педагогічних дослідженнях.

Системний аналіз сучасних наукових робіт з досліджуваної проблеми показує нечисленність міждисциплінарних досліджень якісної специфіки соціально-психологічної детермінації формування компетентностей студентів.

Проблема дослідження обумовлена потребою сучасної освітньої та дослідницької практики в рішенні соціально-значущої проблеми побудови концептуальних основ формування креативної компетентності студентів. Відсутні теоретично обґрунтовані та емпірично підтверджені дані, що доводять взаємозв'язок соціально-психологічних детермінант та показників компонентів структури креативної компетентності студентів. Необхідно обґрунтування основних методів психологічного супроводу по формуванню креативної компетентності особистості. Системно не досліджені сутнісні ознаки, структурні компоненти, особливості та рівні прояву креативної компетентності у студентів різних спеціальностей з урахуванням соціально-психологічної детермінації.

Соціальна та практична значущість, а також недостатня наукова

розробленість зазначеної проблеми зумовили вибір теми нашого дослідження «Психологічні детермінанти креативної компетентності студентів».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично виявити психологічні детермінанти структури креативної компетентності у студентів різних спеціальностей.

Для досягнення мети необхідно розв’язати такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових досліджень креативної компетентності студентів.
2. Здійснити теоретичний аналіз особливостей дослідження психологічних детермінант креативної компетентності студентів
3. Здійснити порівняльний аналіз психологічних детермінант різних рівнів креативної компетентності студентів.

Об’єкт дослідження – процес формування креативної компетентності студентів.

Предмет дослідження – психологічні детермінанти креативної компетентності студентів.

Теоретико-методологічна основа дослідження включає загальнонаукові принципи системності, розвитку, детермінізму, єдності свідомості та діяльності, суб’єкта, міждисциплінарної; соціально-психологічний принцип опосередкування зовнішніх впливів на особистість внутрішніми умовами, принцип соціокультурної обумовленості психічного розвитку; принципи оптимального, потенційного і актуального; саморозвитку та оптимізації.

Теоретичну основу дослідження склали основні наукові положення реалізації суб’єктного (К. Абульханова, А. Брушлинський, А. Журавльов, Є. Ісаєв, Л. Кулешова, В. Петровський, Л. Подимова, С. Рубінштейн, В. Слободчиков та ін.), компетентнісного (А. Вербицький, Е. Зеєр, Г. Коджаспирова, П. Корчемний, О. Ларіонова, Дж. Равен, С. Хазова, А. Хуторський, В. Шадриков та ін.) і діяльнісного (В. Давидов, В. Іванніков, В. Лекторський, О. Леонт’єв, Б. Ломов, М. Мішіна, К. Платонов, С. Рубінштейн

та ін.) підходів в освіті; психологічні концепції творчості (Г. Айзенк, В. Біблер, Д. Богоявленська, С. Грузенберг, Л. Єрмолаєва-Томіна, Є. Ільїн, А. Маслоу, Я. Пономарьов, Д. Ушаков, П. Енгельмейер та ін.), креативності (Ф. Баррон, Т. Баришева, Дж. Гілфорд, В. Дружинін, Т. Корнілова, Т. Любарт, К. Мартіндейл, О. Разумнікова, Р. Стернберг, Р. Флорида, М. Чіксентмігаї, С. Яголковській та ін.) та творчої особистості (А. Адлер, Д. Голдстайн, О. Крегер, О. Матюшкін, Н. Роджерс, М. Селюч, К. Юнг, Є. Яковлева та ін.); акмеологічні концепції професійної (А. Деркач, В. Зазикін, Ю. Казаков, Н. Кузьміна, А. Маркова, М. Пачина та ін.), управлінської (С. Анісімов, Р. Кричевський, Л. Лаптев, М. Секач, Ю. Синягин та ін.), аутопсихологічної (Т. Горобець, Л. Степнова і ін.); соціально-психологічні концепції спільної діяльності (Є. Дубовська, В. Рубцов, Г. Цукерман та ін.), студентських груп (К. Гайдар, Р. Немов, Ю. Самарін, С. Саричев та ін.), студентства як соціальної групи (Б. Ананьєв, Г. Андрєєва, В. Лісовський та ін.); компетентності в спілкуванні (О. Бодальов, Ю. Жуков, Л. Петровська та ін.); теорії розвиваючого освітнього середовища (В. Іванова, Дж. Равен, І. Соловійов, В. Ясвин та ін.) та творчих освітніх систем (І. Мелік-Гайказян, Є. Роготнева та ін.).

Методи дослідження. Для досягнення мети застосовувались методи теоретичного та емпіричного дослідження:

- *теоретичні:* аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової літератури з досліджуваної проблеми та ін.;

- *емпіричні:* методики діагностики мотивації до успіху (Т. Елерс), емоційного інтелекту (Н. Холл), особистісної креативності (Є. Тунік), соціальної креативності особистості, самооцінки творчого потенціалу, опитувальник 16-PF Р. Кеттела (№ 187) та тести: «Сила інтуїції» (Є. Ільїн); «Індивідуальний стиль когнітивної поведінки» (О. Манолова); «Самоактуалізаційний тест» (Е. Шостром, в адаптації Ю. Альошиним, Л. Гозманом, М. Загікою та М. Кроз).

- *математичні*: методи статистичної обробки та аналізу емпіричних даних.

База дослідження: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, факультет спеціальної освіти психології і соціальної роботи. У дослідженні приймали участь 75 студентів з них 39 студентів психологів та 36 студентів-логопедів у віці від 17 до 23 років.

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів полягає в теоретичній розробці та емпіричному виявленні психологічних детермінант креативної компетентності студентів різних спеціальностей. В результаті дослідження:

- доказово представлена система психологічних детермінант креативної компетентності, що відображає єдність, взаємодію та взаємозумовленість комбінації внутрішніх (інтроверсія / екстраверсія, творчий потенціал, пізнавальні потреби, тривожність, спонтанність, соціально-психологічні якості особистості) та зовнішніх (профіль освіти і зміст навчального процесу; пред'являються соціально-професійні вимоги до особистості, предметної реалізації знань та компетенцій; соціально-професійні можливості, які надаються студентам в ході професійної підготовки; залежність від групи) детермінант;

- уточнені ознаки креативної компетентності (системність, інтегративність, динамічність, професійність, усвідомленість, суб'єктність, оригінальність, інноваційність) студентів як складної системи, що має змістовні та процесуальні характеристики показників її багатокomпонентної будови;

- розроблена теоретична модель креативної компетентності студентів, що втілює ступінь інтегрованості, ієрархічності і диференційованості компонентів (емоційний, когнітивний, рефлексивний, вольовий, поведінковий, мотиваційний) її психологічної структури.

Практична значущість дослідження полягає в тому що:

- розроблені науково-практичні рекомендації для системи вищої освіти

по формуванню та розвитку досліджуваного феномена з урахуванням якісної специфіки значущих психологічних детермінант кожного рівня креативної компетентності суб'єктів навчально-професійної діяльності, відповідних методів і форм соціально-психологічного впливу;

- *теоретичні положення й емпіричні результати* дослідження можуть бути включені в курси соціальної психології, психології творчої особистості та націлені на актуалізацію у студентів творчого потенціалу;

- *результатом використання* виявленої системи соціально-психологічних детермінант, теоретичної моделі креативної компетентності студентів, комплексу методик дослідження та розроблених науково-практичних рекомендацій в практиці соціально-психологічних служб є підвищення рівня досліджуваного феномена.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи обговорювалися та отримали схвалення на XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин», 23 квітня 2021 р.; VII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» (на пошану професора Шинкарюка А.І.), 26 жовтня 2021 р..

Публікації. Основні результати дослідження висвітлені у тезах:

1) Р.Т. Сімко, О.Т. Псюк Особливості дослідження креативної компетентності студентів : Матеріали XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин», 23 квітня 2021 р. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2021. С. 76–81;

2) Р.Т. Сімко, О.Т. Псюк Особливості програми експериментального дослідження психологічних детермінант креативної компетентності студентів : Матеріали VII Міжнародної науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» (на пошану професора Шинкарюка А.І.), Кам'янець-Подільський, 26 жовтня

2021 р. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : ФОП Гордукова І.Є., 2021. С. 125–129.

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи складає 100 сторінок.

ВИСНОВКИ

1. Виявлено особливості сучасних досліджень проблеми креативності та творчості в діяльнісному, психодинамічному, аналітичному, індивідуальному, когнітивному, екзистенційному та гуманістичному підходах, що відображають комплекс фундаментальних ідей, необхідних для виділення сутнісних ознак креативної компетентності студентів.

2. Узагальнено основні педагогічні, соціально-психологічні та акмеологічні дослідження компетентності особистості. Розкрито методологічні відмінності у змісті понять «компетентність» та «компетенція», здійснено аналіз їхньої операціоналізації в сучасній науці.

3. Визначено, що креативна компетентність студента виражає індивідуальні та соціально-психологічні якості суб'єкта навчально-професійної діяльності, що дозволяють йому успішно та творчо виконувати життєві та навчально-професійні завдання у різних ситуаціях за допомогою генерування оригінальних та нестандартних ідей.

4. Доказово представлені сутнісні ознаки креативної компетентності студентів, що розширюють наукові уявлення про складний феномен, що вивчається.

5. Детально описані компонентно-структурні характеристики складного феномену в розробленій теоретичній моделі креативної компетентності студентів, представленої сукупністю емоційного, когнітивного, рефлексивного, вольового, поведінкового та мотиваційного компонентів. Встановлено систему критеріїв та показників кожного компонента, що сприяє виявленню якісної специфіки між- та внутрішньо-компонентних зв'язків у структурі креативної компетентності студентів та її рівнів.

6. Проаналізовано результати емпіричного дослідження якісної специфіки значущих зв'язків та рівневих відмінностей психологічних детермінант та показників компонентів структури креативної компетентності у студентів різних спеціальностей. Встановлено, що:

– у структурі креативної компетентності студентів провідним є когнітивний компонент, що має найбільшу кількість значущих між – (18) та внутрішньо-компонентних (15) кореляційних зв'язків;

– 20,25% від загальної кількості вибірки студентів-психологів характеризуються низьким рівнем креативної компетентності, 45,57% – середнім та 34,18% – високим; у вибірці студентів-логопедів 31,08% показали низький рівень креативної компетентності, 54,05% – середній та лише 14,86% – високий;

– виявлено взаємозв'язки системи внутрішніх та зовнішніх психологічних детермінант, які мають значення на кожному рівні креативної компетентності студентів: на низькому – 30, середньому 48 та високому – 35 зв'язків; детермінанта залежність від групи немає значних взаємозв'язків із показниками компонентів досліджуваної структури на жодному з рівнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адлер А. Лекции по аналитической психологии. Москва : Рефл-бук, 1996. 282 с.
2. Алексеев Н. Г., Юдин Э. Г. О психологических методах изучения творчества. Проблемы научного творчества в современной психологии / под ред. М. Г. Ярошевского. Москва : Педагогика, 1971. С. 151–203.
3. Акулова О. В., Писарева С. А., Пискунова Е. В. Конструирование ситуационных задач для оценки компетентности учащихся. Санкт-Петербург : КАРО, 2008. 96 с.
4. Афанасьєва Н. Є., Перелігіна Л. А. Теоретико-методологічні основи соціально-психологічного тренінгу. Харків : НУЦЗУ, 2015. 315 с.
5. Басин Е. Я. С. Эйзенштейн о психологических механизмах воздействия искусства. Художники социалистической культуры. Москва, 1981. 172 с.
6. Бергаланфи Л. Фон. Общая теория систем – критический обзор. Исследования по общей теории систем : сборник переводов / общ. ред. и вст. ст. В. Н. Садовского и Э. Г. Юдина. Москва : Прогресс, 1969. С. 23–82.
7. Беспалько В. П. Опыт разработки и использования критериев качества усвоения знаний. Москва : Советская педагогика, 1968. №4. С.52–69.
8. Бехтерев В. М. Творчество с точки зрения рефлексологии. Гений и творчество. Москва, 1924. 57 с.
9. Большой психологический словарь / под. ред. Б. Г. Мещерякова и В. П. Зинченко. Санкт-Петербург : Прайм-Еврознак, 2006. 672 с.
10. Брякова И. Е. Готовность студентов к развитию творческих способностей учеников как аспект формирования креативной компетентности будущих учителей-словесников. Оренбург : ОГПУ, 2008. 188 с.
11. Вотякова Л. Р. Профессионально-информационная компетентность студентов. Нижнекамск : НМИ, 2009. 109 с.
12. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте.

Санкт-Петербург : СОЮЗ, 1997. 96 с.

13. Дерев'янюк С. П. Психологія дитячої творчості : навчально-методичні рекомендації. Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2020. 76 с.

14. Дружинин В. Н. Психология общих способностей Санкт-Петербург : Питер, 2000. 168 с.

15. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Краткий психологический словарь. Минск : Нар. асвета, 1996. 400 с.

16. Євтух М. Б., Лузік Е. В., Ладогубець Т. В., Ільїна Т. В. Педагогічна психологія: підручник. Київ : КондорВидавництво, 2015. 420 с.

17. Ермаков Д. С. Применение компетентностного подхода в экологическом образовании школьников, 2007. №3–4. С.176–181.

18. Ермолаева-Томина Л. Б. Психология художественного творчества. Москва : Академический Проект : Культура, 2005. 304 с.

19. Загвязинский В. И. Идея, замысел и гипотеза педагогического исследования. Москва : Педагогика, 1997. № 2. С. 9–14.

20. Зазыкин В. Г. Психология творчества. Москва : Университетская книга, 2008. 170 с.

21. Зазыкин В. Г., Карпенко А. С. Психологическая компетентность руководителя. Москва : ИПК госслужбы, 2008. 376 с.

22. Засобина Г. А. Практикум по педагогике. Москва : Просвещение, 1986. 111 с.

23. Зеер Э. Ф., Павлова А. М., Сіманюк Э. Э. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход. Москва : Московский психолого-социальный институт, 2005. 216 с.

24. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 38 с.

25. Ільїна Н. Психологія творчості та обдарованості : навчальний посібник. Київ : Видавництво «Книга», 2018. 227 с.

26. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. Санкт-Петербург : Питер, 2009. 448 с.
27. Исаев В. А., Воротилов В. И. Образование взрослых : компетентностный подход. Санкт-Петербург : Институт образования взрослых, 2005. 92 с.
28. Йоас Х. Креативность действия. Санкт-Петербург: Алетейя, 2005. 320 с.
29. Карпенко Н. А. Психологія творчості : навчальний Посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 156 с.
30. Карпенко Є.В. Методи сучасної психотерапії : навчальний посібник. Дрогобич : Посвіт, 2015. 116 с.
31. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. – Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2012. 200 с.
32. Комунікативна компетентність керівника : навч.-метод. матеріали / Л. А. Пашко, Н. Б. Ларіна, О. М. Руденко; упоряд. Г. І. Бондаренко. Київ : НАДУ, 2013. 76 с.
33. Климчук В. О. Математичні методи у психології : навчальний посібник для студентів психологічних спеціальностей. Київ : Освіта України, 2009. 288 с.
34. Коджаспирова Г. М. Педагогика. Москва : Гардарики, 2004. 528 с.
35. Крылов В. Ю., Морозов Ю. И. Кибернетические модели и психология. Москва : Наука, 1984. 174 с.
36. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов. Москва : Эксмо, 2008. 944 с.
37. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. Москва : Высшая школа, 1990. 119 с.
38. Лазурский А. Ф. Очерк науки о характерах. Москва : Наука, 1995. 271 с.
39. Ларионова Л. И. Культурно-психологические факторы развития интеллектуальной одаренности. Москва : Институт психологии РАН, 2011.

320 с.

40. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. Москва : Наука, 1999. 350 с.

41. Любарт Т. Муширу К. Торджман С.Зенасин Ф. Психология креативности. Москва: Когито-Центр, 2009. 215 с.

42. Максименко С. Д. Загальна психологія : навчальний посібник. Видання 3-є перероблене та доповнене. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 272 с.

43. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы. Москва : Смысл, 1999. 425 с.

44. Міщина Л. П. Психологія творчості. Навчальний посібник. Івано-Франківськ : Гостинець, 2007. 448 с.

45. Митина Л. М. Психология профессионального развития. Москва : Флинта : МПСИ, 1998. 200 с.

46. Митина О. В. Математические методы психологии : практикум. Москва : Аспект Пресс, 2008. 238 с.

47. Мишина Е. И. Критерии, показатели и уровни становления личностной рефлексии будущих специалистов. Москва : РУДН, 2010. 30 с.

48. Москаленко В. В. Соціальна психологія. Підручник. Видання 2-ге, виправлене та доповнене. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 688 с.

49. Новейший словарь иностранных слов и выражений. Минск : Харвест, Москва : ООО «Издательство АСТ», 2001. 976 с.

50. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. Москва : Издательство ИКАР, 2009. 448 с.

51. Ожиганова Г. В. Метод пролонгированной диагностики и формирования креативности у детей младшего школьного возраста. Москва : Институт психологии РАН, 2005. 135 с.

52. Павленко В. В. Розвиток креативності молодших школярів: монографія / за ред. проф. О.Є. Антонової. Житомир, 2017. 158 с.

53. Петровская Л. А. Компетентность в общении. Москва : МГУ, 1989. 216 с.
54. Практикум з педагогіки : навчальний посібник : видання 2-ге, доповнене і перероблене / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. 482 с.
55. Практическая психодиагностика. Методики и тесты / под ред. Д. Я. Райгородского. Самара : Издательский Дом «Бахрах-М», 2007. 627 с.
56. Приходько В. В. Соціально–психологічний тренінг як засіб формування комунікативної компетенції. Львів : Вісник Львів. ун-ту, 2005. Вип. 19. Ч.1. С. 182–188.
57. Професійна компетентність вчителя початкових класів : навчально-методичний посібник для вчителів / автори-упоряд.: В. Є. Берека, А. В. Галас. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 496 с.
58. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу : навчальний посібник / за ред. І. Л. Холковської. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. 144 с.
59. Психодиагностика персонала. Методика и тесты: в 2 т. / под ред. Д. Я. Райгородского. Самара : Издательский Дом «Бахрах-М», 2007. т. 2. 560 с.
60. Психологія професійної діяльності та психологічна діагностика організацій : курс лекцій для студентів денної і заочної форм навчання спеціальності 053 «Психологія», ступінь «Магістр» / укладач О. С. Юрков. Мукачево : МДУ, 2017. 116 с.
61. Психологическая энциклопедия [Электронный ресурс].
62. Психологія творчості : навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 156 с.
63. Равен Дж. Компетентность в современном обществе : выявление, развитие и реализация. Москва : Когито-Центр, 2002. 396 с.
64. Решетько В. С. Школа как саморазвивающаяся система. Минск : Адукацыя і выхаванне, 1997. 216 с.

65. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва : Прогресс, 1994. 230 с.
66. Рубинштейн С. Л. Принцип творческой самодеятельности. Вопросы психологии, 1986. №4. С.102–107.
67. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2011. 713 с.
68. Садовский В. Н. Основания общей теории систем. Москва : Наука, 1974. 280 с.
69. Самарин Ю. А. Очерки психологии ума. Москва : Акад. пед. наук СССР, 1962. 504 с.
70. Селюч М. Г. Системная детерминация развития творческого Я. Благовещенск : БГПУ, 2007. 71 с.
71. Сериков В. В. Обучение как вид педагогической деятельности : учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва : «Академия», 2008. 256 с.
72. Сімко Р. Т., Шинкарюк А. І., Шинкарюк В. А. Психологія діяльності : навчальний посібник / за заг. ред. А. І. Шинкарюка. Кам'янець-Подільський : Оіум, 2009. 208 с.
73. Словарь иностранных слов / под ред. Н. Г. Комлева. Москва : ИНФРА-М, 2006. 174 с.
74. Социологический словарь [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://enc-dic.com/sociology/Determinanta-1711.html>.
75. Соціальна психологія : навчальний посібник для здобувачів ступеня бакалавра / Н. Ю. Волянчук, Г. В. Ложкін, О. В. Винославська, І. О. Блохіна, М. О. Кононець, О. В. Москаленко, О. І. Боковець, Б. В. Андрійцев. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.
76. Солсо Р. Когнитивная психология. Санкт-Петербург : Тривола, 1996. 600 с.
77. Старовойтов В. В. Современный психоанализ: основные школы и направления развития. Москва : Канон+, РООИ «Реабилитация», 2013. 320 с.

78. Тонгоногая Е. П. Проблемы повышения квалификации руководителей школ. Ленинград : ИОВ, 1989. 127с.
79. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2002. 490 с.
80. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : посібник / за наук. ред. проф. М. П. Лещенко. К., 2017. 192 с.
81. Формирование ключевых компетентностей учащихся через проектную деятельность / под. ред. С. С. Татарченковой. Санкт-Петербург : КАРО, 2008. 160 с.
82. Фромм Э. Иметь или быть?. Москва : Айрис-прес, 2004. 384 с.
83. Хасан Б. И. Конструктивная психология конфликта. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 250 с.
84. Холл А. Д., Фейджин Р. Е. Определение понятия системы. Исследования по общей теории систем. Сборник переводов с польского и английского. Москва : Прогресс, 1969. С. 252–286.
85. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса. Москва : Издательство Московского университета, 1972. 129 с.
86. Хуторской А. В. Практикум по дидактике и современным методикам обучения. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 541 с.
87. Чала Ю. М., Шахрайчук А. М. Психодіагностика : навчальний посібник. Харків : НТУ «ХПИ», 2018. 246 с.
88. Чернилевский Д. В., Морозов А. В. Креативная педагогика и психология : учеб. пособие для вузов. Москва : МГТА, 2001. 301 с.
89. Энгельмейер П. К. Теория творчества. Москва : ТЕРРА – Книжный клуб, Санкт-Петербург : Северо-Запад, 2009. 256 с.
90. Яковлева Е. Л. Психология развития творческого потенциала личности. Москва : Флинта, 1997. 224 с.
91. White R. W. Motivation reconsidered : the concept of competence.

Psychological review. 1959. № 66.